

Князян М. О.,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ВІДОБРАЖЕННЯ КРАСИ ПРИРОДИ В ТВОРАХ ГІ ДЕ МОПАССАНА, К. ПАУСТОВСЬКОГО Й М. СТЕЛЬМАХА

У статті розкриті результати компаративного аналізу стилістичних засобів вираження краси природи в творах Гі де Мопассана, М. Стельмаха, К. Паустовського. Висвітлено роль метафори, персоніфікації, епітета, порівняння, гіперболи, іронії, градації в описі світу природи.

Ключові слова: стилістичні засоби, метафора, персоніфікація, епітет.

The results of comparative analysis of stylistic methods of description of nature's beauty in the works of Guy de Maupassant, M. Stelmakh, K. Paustovskiy are exposed in the article. The role of metaphor, personification, epithet, comparison, hyperbole, irony, gradation is examined.

Key words: stylistic methods, metaphor, personification, epithet.

Вивчення стилістичних засобів вираження чарівності природи рідного краю, моральної чистоти й мудрості його мешканців дозволяє виховувати у молодого покоління патріотизм, формувати національні й загальнолюдські цінності, прагнення до самовдосконалення, до розширення культурних обріїв. Висвітлення своєрідності використання стилістичних засобів у творах російських, українських та французьких письменників зумовлюється необхідністю теоретичного узагальнення щодо ролі стилістичних фігур і тропів у відображенні краси своєї великої і малої Батьківщини, історичних епох, національної свідомості.

Дослідження творів Гі де Мопассана, К. Паустовського і М. Стельмаха свідчить, що у цих письменників є багато спільних тем і проблем, які вони розглядають. Аналіз стилістичних засобів в оповіданнях, повістях, новелах окреслених письменників свідчить про використання ними багатого ресурсу лексико-стилістичних і граматико-стилістичних засобів. Перед нами постала проблема визначення стилістичних особливостей творів Гі де Мопассана, К. Паустовського й М. Стельмаха в такому ракурсі, як відображення краси природи. Дослідження наукового фонду дозволяє окреслити певні напрями вивчення цієї проблеми: методологічні засади стилістики тексту (М. Гуменний, Н. Потоцька), класифікація стилістичних тропів і фігур (Є. Колесніченко, В. Мироненко, І. Кротенко, І. Смушинська), психологізм, поетичність, стилістичне забарвлення мовних одиниць у творах Гі де Мопассана, М. Стельмаха, К. Паустовського (Р. Гладкова, В. Загороднюк, М. Князян).

Поряд з цим, проблема розкриття своєрідності стилістичних засобів

у творах Гі де Мопассана, К. Паустовського й М. Стельмаха, їх компаративний аналіз на предмет вираження краси природи залишається поза уваги науковців, що й зумовило мету статті: висвітлення подібних і відмінних прийомів відображення краси природи в оповіданнях К. Паустовського, новелах Гі де Мопассана й повістях М. Стельмаха.

Природа представлена у творах Гі де Мопассана, К. Паустовського й М. Стельмаха так, наче це жива істота, яка мріє, відчуває, мислить, діє тощо. Так, в оповіданнях К. Паустовського такими прекрасними живими істотами, які ніжно огортають людину, дарують світу поцілунки, розмальовують дерева, є осінь і весна, а у повістях М. Стельмаха – літо. Щоб відобразити надзвичайну красу довкілля письменники використовують такий стилістичний засіб, як персоніфікація: *“осень пришла врасплох и завладела землей”* (“Желтый свет”), *“осень дышала запахами лесов, холодной воды, свежести”* (“Медные доски”); *“осень окружит тебя и начнет настойчиво дышать в лицо холодноватой свежестью своих загадочных черных пространств”* (“Наедине с осенью”). К. Паустовський посилює враження про красу осені за допомогою гіперболи, епітетів і порівняння: *“осень смешала все чистые краски, какие существуют на земле, и нанесла их, как на холст, на далекие пространства земли и неба”* (“Желтый свет”). Письменник наголошує, що для кожної людини є важливим не пропустити початок нової пори року: *“не пропустить то мгновение, когда весна прикоснется губами к деревьям”* (“Великий сказочник”). Весна заповонила весь простір, вона йде і дарує природі пробудження, тепло і радість (*“весна шла, и звон ручьев с каждым ее шагом становился громче и громче”* (“Стальное колечко”). Використання перерахування, метафори й гіперболи у фразі *“по лесам, по лугам, по оврагам сразу, будто кто-то брызнул на них волшебной водой, зацвели-запестрели тысячи тысяч цветов”* (“Стальное колечко”) дозволяє розкрити непереборну могутність весни, силу її тепла і любові, якими вона щедро одаряє весь світ.

У повісті “Гуси-лебеді летять...” мати звертається до Михайлика з питанням: *“Не чуєш, як літо пішло нашим городом?”*. Хлопчик уявляє собі літо, як гарну жінку *“у квітчастій, кинутій на плечі хустці”*, що *“широко бреде туманом”*. Літо залишає свої сліди: починають виспівати фрукти (*“літечко торкнулось руками до ягід, і вони почали паленіти”*, на вишнях *“то тут, то там паленіють розпухлі щічки”* (“Гуси-лебеді летять...”). Ця чарівна пора року час від часу заходить до людей (*“тихо з полів зайшло в село, постояло біля кожного тину, городу та й взялося до свого ділечка, щоб усе росло, родило”* (“Щедрий вечір”). Для маленького Михайлика літо – це солодкий теплий туман, цвітіння волошки, спів перепілки в полі. Хлопчик так звертається до літа: *“я люблю, як ти довірливо дивишся на мене очима волошки і озиваєшся косою у лузі, пере-*

пілкою в полі. *А як хочеться спати в тобі, у твоєму солодкому тумані, у твоїх зорях!..*” (“Щедрий вечір”).

Живими є не тільки пори року, але й ліс, кожне дерево, кущик і квітка в ньому. У Гі де Мопассана, К. Паустовського й М. Стельмаха знаходимо опис лісу, дерев, долини, річки протягом доби та в різну погоду. Так, безмежність краси місячної ночі й сяйва Місяця представлено в новелі Гі де Мопассана “Місячне сяйво” за допомогою метафор, котрі описують такі деталі пейзажу, як сад (“*son... jardin, tout baigné de douce lumière*”, “*le chèvrefeuille... exhalait des souffles délicieux..., faisait flotter dans le soir... une espèce d’âme parfumée*”), рівнину (“*la plaine inondée de cette lueur*”), річку та пару над нею (“*une vapeur blanche que les rayons de lune traversaient, argentaient, rendaient luisante, ... enveloppait tout le cours tortueux de l’eau*”), природу в цілому (“*ce demi-voile jeté sur le monde*”). Сприйняття досконалої краси місячного сяйва підсилюється метафорою “*cette abondance de poésie jetée du ciel sur la terre*”.

Якщо в новелах Гі де Мопассана краса природи передається переважно за допомогою епітетів і метафор, то в творах К. Паустовського й М. Стельмаха домінує стилістичний засіб персоніфікації, котрий допомагає розкрити почуття й настрої рослин (їх самотність, страх, безпритульність): К. Паустовський: “*клен... стоял облетевший, озябший, ему некуда было уйти от этой бесприютной, ветреной ночи*” (“Телеграмма”), “*дрожали от холода березы*” (“Желтый свет”); М. Стельмах: “*під темним небом затривожився, загудів ліс, закипіло листя на ньому, деревам чогось захотілося бігти, але вони не знали, куди податися, й стогнучи, металися на всі боки*” (“Щедрий вечір”), “*ліс перелякався грози*” (“Щедрий вечір”). Письменники приписують рослинам суто людські якості – дружбу, любов, невдоволення, печаль. Так, у дерев, як і в людей, є дружба (“*И у всякой травы и дерева тоже, надо быть, дружба иногда бывает*” (“Подарок”)). Ці людські якості й почуття приписує лісу й М. Стельмах. Ліс має душу, яка то гомонить (“*очікуючи весну, гомонить душа лісу*” (“Гуси-лебеді летять...”)), то сердиться (“*душа лісу... як розсердиться, то заведе тебе в такі нетрі, де люди не ходять, де сокира не гуляє*” (“Гуси-лебеді летять...”)). Рослина, як мати, заколихує своїх дітей (“*яблуня похитує гіллям, приколисує своїх діток і мовчить*” (“Щедрий вечір”)), плаче (“*перед галявиною плакуча береза сипнула сльозами*” (“Щедрий вечір”)), дрімає (“*дрімало в тінях, у росі і метеликах високе різнотрав’я*” (“Щедрий вечір”)).

Велику увагу приділяють письменники опису сонця, при цьому К. Паустовський використовує такі тропи, як порівняння й метафора, а М. Стельмах – переважно персоніфікацію. К. Паустовський зображає сонце, схоже на: скляний шар (“*солнце... походило на стеклянный шар, наполненный золотой влагой*” (“Потерянный день”)), золотий плід

(*"солнце, похожее на золотой запущенный плод"* ("Парусный мастер")), корону у волоссях казкової чарівниці (*"солнце горит, как золотая корона в волосах сказочной доброй волшебницы"* ("Корзина с еловыми шишками")). Метафори відбивають рух небесного світила (*"солнце закатывается в листве, как в темной бездне"* ("Равнина под снегом")) і силу сонячного проміння (*"солнце прорвало гряды сырых облаков"* ("Равнина под снегом")).

У повістях М. Стельмаха сонце, як і інші явища природи, представлені крізь призму світобачення дитини, саме тому й домінує персоніфікація – дитина наділяє все, що її оточує, живою душею, людськими якостями, здатністю до діяльності й творчості. Сонце – це прекрасна особа, яка має свої ключі від землі й *"носить їх десь на шиї або ув'язує на руці"* ("Гуси-лебеді летять..."). Воно робить багато справ: невтомно працює: має розбудити природу після зимового сну (*"сонце своїми ключами відімкне землю"*) і людей після нічного відпочинку (*"сонце золотою пучкою постукало в моє вікно"*), щедро зігрівати землю (*"на всі боки мірками розсипало тепло, розтрушувало проміння"*), висушувати вологу (*"сонце потроху почало визбирувати росу"* ("Гуси-лебеді летять...")); змагається з іншими явищами природи (*"сонце і блакитні розводи змагалися з хмарами"* ("Гуси-лебеді летять...")); хворіє (*"сьогодні і небу, і сонцю млостилося, нездужалось і далечинь стояла така, ніби на ній хтось перелопачував сонячне проміння із місячним"* ("Щедрий вечір")); грається (*"я зупинився посеред біло-рожево-блакитного дня, з яким саме сонце грає в піжмурки: зиркне собі на нього – і сховається за хмару, і знову зирк – ага, не знайшов мене!"* ("Щедрий вечір").

Описуючи хмари, К. Паустовський використовує персоніфікацію, метафору, порівняння й епітети. В його творах хмари повільно пересуваються (*"над лугами тащились из-за реки, цеплялись за облетевшие ветлы рыхлые тучи"* ("Телеграмма")), вони впираються в гори (*"черные тучи низко висели, упершись лбом в лысые горы"* ("Потерянный день")), їх придавлюють вітри (*"ветер прижмал к севаستопольским желтым холмам снеговые тучи, и все заметнее иссякал хмурый свет"* ("Парусный мастер")).

У М. Стельмаха при описанні хмар домінують персоніфікація й епітети. В його повістях хмари можуть бути грізними злодійками, що тримають у собі грім (*"прокинеться грім у хмарах"* ("Гуси-лебеді летять...")) або підступно закривають небо (*"злодійкувато наповзають хмари"* ("Гуси-лебеді летять...")). Але хмари дарують і радість людям, вони *"обтрушують та й обтрушують на поле нитки бабиного літа"* ("Гуси-лебеді летять..."). Такі епітети, як *"розпатлани, обвислі хмари"*, *"святково білі хмари"* ("Гуси-лебеді летять..."), *"спокійні грізно-фіалкові хмари"* ("Щедрий вечір") показують красу неба, його неповторність, кольорову насиченість.

На фоні прекрасного неба сяють веселки. Щоб відобразити їхню чарівність, К. Паустовський використовує і порівняння (*“радуга опрокинулась над равниной, как пограничная арка”* (“Равнина под снегом”)), і персоніфікацію (*“две радуги-подруги опрокинулись над вершинами”* (“Кружевница Настя”)). М. Стельмах, відбиваючи надзвичайне захоплення веселкою, включає в текст персоніфікацію й гіперболу (*“веселка порозвішувала усі свої стрічки, і в їхнім одсвіті діброва стала такою гарною, якою вона може тільки наснитися”* (“Щедрий вечір”)).

Описуючи струмки, письменники звертають увагу на їхній казковий передзвін, пісеньку, а то й плач. У К. Паустовського знаходимо метафори, що відбивають біг і спів струмочків: *“струились и позванивали... прозрачные ручьи”* (“Синева”). Але струмки й бормочуть, як жива істота: *“бормотал и переливался... мелкий ручей”* (“Степная гроза”). У М. Стельмаха переважно зустрічається персоніфікація: струмки й джерельця у нього танцюють (*“струмки вже б'ють у бубни і витанцюовують на... кризі”*), воркують (*“нас оточуе воркування струмків”* (“Гусилебеді летять...”)), співають (*“дзюркотливе джерельце співало й співало свою пісеньку”*) і схлипують, як діти (*“схлипнуло невидиме джерельце і скинуло з себе клубочок туману”* (“Щедрий вечір”)).

Дослідження засобів зображення птахів і тварин свідчить, що письменники найбільше використовують тропи: найпоширенішими є персоніфікація, епітети, іронія, рідше вживаються метафора, метонімія, синекдоха. Тваринний світ у оповіданнях К. Паустовського представлений у більшому обсязі, ніж у творах Гі де Мопассана й М. Стельмаха. У К. Паустовського тваринам присвячені окремі оповідання (“Кот-ворюга”, “Сивый мерин”). Птахи й тварини є учасниками подій і в інших оповіданнях (“Последний черт”, “Жильцы старого дома”, “Стальное колечко”).

В означених вище оповіданнях тварини мають свій особливий характер, капризи, звички. Вони наділяються такими суто людськими якостями, як совість, почуття власної гідності, гнів, делікатність, наглисть; їм приписується здатність до мислення й оцінювання дій людини. Персоніфікація в цьому випадку слугує підсиленню іронії.

Наприклад, у К. Паустовського кіт є ворюгою і бандитом: *“это был кот, потерявший всякую совесть, кот – бродяга и бандит”, “кот-беспризорник”* (“Кот-ворюга”). Наглисть kota найкраще відбивають його очі, а вони були нахальними (*“кот поглядывал... зелеными нахальными глазами”* (“Кот-ворюга”). Кіт Степан має почуття власної гідності, він не принижується ї, коли його обурює несправедливість, він показує свій гнів і невдоволення: *“коту никогда еще не приходилось унижаться из-за кривоногой собаки, похожей на крысу”, “у kota Степана... усы вздрагивали от негодования”* (“Жильцы старого дома”). Таким непокірним характером відрізняється й горобець Сидір. Всі мали враховувати сво-

ерідність його норову: і Варюша, і її дід (“воробей Сидор... с характером своим заставлял считаться не только Варюшу, но и самого деда” (“Стальное колечко”). Іноді Сидір ображався на людей, тоді він галасливо й сердито цвірінькав, чим давав привід для обговорення серед інших горобців його важкого характеру (“воробей... обижался, ерился и начинал драться и чирикает так сердито, что под стреху слетались соседские воробьи, прислушивались, а потом долго шумели, осуждая Сидора за его дурной нрав” (“Стальное колечко”)).

Події повістей М. Стельмаха розгортаються в Центральній Україні. У новелах Гі де Мопассана й в оповіданнях К. Паустовського, окрім опису природи середньої частини Європи, зустрічаємо також й описання моря та океану. У зв'язку з цим, у повістях М. Стельмаха майже відсутнє представлення могутності водної стихії, котре часто зустрічається в оповіданнях К. Паустовського й новелах Гі де Мопассана. Лише в повісті “Гуси-лебеді летять...” М. Стельмах за допомогою персоніфікації, літоти, порівняння та градації показує спів води в різну пору року: “я дуже люблю, як співає вода, – весною вона з ревінням нуртує по всій долині і, аж запінившись від люті, рве греблі, влітку ледь-ледь награв у сопілку, а взимку тільки іноді спросоння писне, як в'юн, і знову спить” (“Гуси-лебеді летять...”). Письменник порівнює багатство, красу, тишу полів з Дунаєм: “пиениця в добру годину стоїть, мов Дунай”, “коноплі, що стояли, наче Дунай” (“Щедрий вечір”).

Гі де Мопассан і К. Паустовський, використовуючи метафори й гіперболи, описують море в непогоду, коли воно лютує, стрясається, переміщується з небом, зірками, туманом: “горы тумана неслись, качаясь на вершинах исполинских валов”, “океан врывался в подводные пещеры и с ликующим грохотом выбивал оттуда застоявшийся воздух” (“Поселок среди скал”), “океан разыгрывался и сотрясал берега” (“Равнина под снегом”), “горы воды, наматывая перед собой гигантские валы из пены, мчались на пароход” (“Ценный груз”), “la mer démontée battait les falaises, se ruait contre la terre”, “la tempête continuait à faire infranchissables les jetées” (“En mer”). Небезпеку моря в такий час підкреслює персоніфікація (“плач снастей леденил сердце”, “перед глазами ревела белая смерть” (“Ценный груз”), “ветер бесновался над океаном и гнал на молы горы мутной воды” (“Австралиец со станции Пилево”), “la tempête... enveloppant... de bruit et de danger... “ (“En mer”). При цьому, як бачимо, письменники використовують і синтаксичну фігуру перерахування: “океан и небо перемешались и понеслись над головой потоками черной воды, звезд и дыма” (“Австралиец со станции Пилево”), “береговые огни висели на краю вселенной, за ними начинались хаос, темнота, бездна” (“Потерянный день”), “la tempête continuait à faire infranchissables les jetées, enveloppant d'écume, de bruit et de danger tous les abords des refuges” (“En mer”).

Море у спокійну погоду представлене за допомогою метафор і епітетів; воно прозачне й лагідне, заколисує всіх своїм спокоєм: *“берега и океан внезапно наполнились глубоким блеском и прозрачностью”* (“Австралиец со станции Пилево”), *“вот он – сон глубокого наплыва, голубизна воздушных масс, колебание тонкой мелы над пространством моря”* (“Песчинка”), *“la Méditerranée, sans un ride, sans un frisson, lisse, luisante encore sous le jour mourant...”* (“Le Bonheur”). Спокійне море схоже на ртуть, на сніг, на синю безодню, на живу істоту, яка відсипається після важкого дня. Щоб виразити це, К. Паустовський і Гі де Мопассан використовують порівняння: *“дымилось и сверкало, как синяя бездна, Черное море”* (“Песчинка”), *“мертво блестящее море, похожее на ртуть”* (“Потерянный день”), *“пена ослепительно засверкала, как взбитый снег”* (“Равнина под снегом”), *“la Méditerranée... semblait une plaque de métal polie et démesurée”* (“Le Bonheur”).

Щоб протистояти стихії моря, мають бути сильними й сміливими кораблі, що передається в оповіданнях К. Паустовського за допомогою персоніфікації. Кожний корабель у письменника має свою долю, свій характер, свої мрії (*“с реки сердито закричал пароход, жалуясь на промозглый рассвет, на свою бродячую жизнь в дождях, в туманах”* (“Дождливый рассвет”)). Кораблі в морі спілкуються між собою, щоб довідатися про вантаж, який вони перевозять: *“Штерн представлял, как любопытные и вежливые пароходы будут осведомляться в море: Куда и с каким грузом вы следуете?”* (“Ценный груз”). В шторм кораблям треба виявляти всі свої сили, енергію, відчайдушність, щоб протистояти стихії: *“пароход... лез напролом на самые крутые волны. Это походило на храбрость отчаяния или на простое нахальство”* (“Ценный груз”). Прибуваючи в місто, парусники, пароплави вклоняються і йому, і морю: *“Борей”, посапывая паром, качался и медленно кланялся городу* (“Ценный груз”); *“корабли... кланяются... ветру, как ласковые звери с мокрой от дождя шкурой”* (“Соранг”), *“Марианна” качалась на якорях и робко, будто заискивая, кланялась морю* (“Парусный мастер”). Щоб підкреслити красу кораблів, К. Паустовський використовує порівняння: *“А какой корабль! Как невеста!”*, *“корабль... пел, как скрипка”* (“Парусный мастер”). Має місце й метонімія з метою передачі країни, якій належить корабель: *“Американец был белый, длинный и скучный”* (“Толпа на набережной”).

Таким чином, при описанні природи Гі де Мопассан, К. Паустовський і М. Стельмах використовують переважно метафори, персоніфікацію, епітети, порівняння, гіперболи, іронію, перерахування, градацію, антитезу, при цьому, у зв'язку з тим, що М. Стельмах представляє довілля кризу призмизму світобачення й менталітету дитини, в його повістях переважає персоніфікація. Гі де Мопассан і К. Паустовський звертаються до опису морських країн, саме тому в їх творах зустрічаються тропи й фігури

ри, що характеризують морську стихію. Оскільки М. Стельмах розкриває природний світ центральної частини України, в його повістях стилістичні засоби, що віддзеркалюють море, океан, кораблі, відсутні.

Перспективи дослідження полягають у розкритті стилістичних засобів вираження краси природи, характеру людей, історичної епохи, світу дитинства у творах зарубіжних та українських письменників.

Література:

1. Гладкова Р. Я. Виразальні можливості різнорівневих мовних одиниць у художніх творах К. Г. Паустовського: Автореф. дис. ... канд. ... філол. наук: 10.01.02 / Р. Я. Гладкова; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 20 с.
2. Гуменний М. Х. Поетика романного жанру Олеса Гончара: проблеми типологій: Монографія / М. Х. Гуменний. – К.: Акцент, 2005. – 240 с.
3. Загороднюк В. С. Психологізм романів Михайла Стельмаха: Автореф. дис. ... канд. ... філол. наук: 10.01.01 / В. С. Загороднюк; Кіровогр. держ. пед. ун-т імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2001. – 19 с.
4. Князян М. О. Компаративний аналіз стилістичних засобів вираження символів “собор” та “місячне сяйво” в новелах Андре Моруа та Гі де Мопассана // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства: Матеріали Другої Всеукраїнської наукової конференції романістів 16-18 жовтня 2008 року / М. О. Князян. – Чернівці, 2008. – С. 62-64.
5. Кротенко І. А. Проблемы интерпретации художественного текста // Культура народов Причерноморья / И. А. Кротенко. – 2009. – № 168, т. 1. – С. 406-408.
6. Мироненко В. К вопросу о сущности понятия “стиль” и составляющих стиля художественного текста // Наукові записки / В. Мироненко. – Випуск 81 (2). – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 217-221.
7. Паустовский К. Избранные произведения в двух томах. – Том второй: Маленькие повести. Рассказы / К. Паустовский. – М.: Гос. изд-во худож. лит-ры, 1956. – 352 с.
8. Паустовский К. Повести и рассказы / К. Паустовский. – Л.: Худож. лит., 1985. – 320 с.
9. Смуциньська І. Щодо проблеми функціональних типів стилістичних фігур // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства: Матеріали Другої Всеукраїнської наукової конференції романістів 16-18 жовтня 2008 року / І. Смуциньська. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 19-20.
10. Стельмах М. П. Гуси-лебеди летят...; Щедрий вечір: Повісті / Передм. В. С. Панченка / М. П. Стельмах. – К.: Веселка, 1993. – 319 с.
11. Guy de Maupassant. Contes et nouvelles choisies / Guy de Maupassant. – Moscou: Edition du Progrès: 1976. – 336 p.